

УДК: 3321:(631.14:633.1)

*А. О. Краценко,
аспірант, Дніпропетровський державний аграрний університет, м. Дніпропетровськ*

АНАЛІЗ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ВИРОБНИКІВ ЗЕРНА У РОЗРІЗІ РЕГІОНІВ

*А. О. Kraschenko,
postgraduate student, Dnepropetrovsk State Agrarian University, Dnepropetrovsk*

COMPETITIVE ANALYSIS OF GRAIN PRODUCERS BY REGION

Здійснено порівняльний аналіз конкурентоспроможності виробників зерна, у розрізі основних регіонів та визначено групи показників. Проведено комплексну оцінку внутрішньорегіонального розміщення зернового господарства в Дніпропетровській та Кіровоградській областях. Розглянуто основні державні програми, щодо підтримки зерновиробників. Проаналізовано можливості фінансової підтримки зернових підприємств з боку держави. Визначено основні підходи щодо забезпечення підвищення конкурентоспроможності підприємств зернового напрямку.

The comparative analysis of the competitiveness of growers, for major regions and the groups of indicators. A comprehensive assessment of intra-grain production location in Dnipropetrovsk and Kirovohrad regions. The main government programs to support grain manufacturers. Possibilities of financial support grain enterprises from the state. The basic approaches to improve the competitiveness of enterprises grain direction.

Ключові слова: конкуренція, конкурентоспроможність, сільське господарство, зерно, зернові підприємства.

Keywords: competition, competitiveness, agriculture, grain, grain enterprises.

Постановка проблеми. Україна є одним із лідерів серед світових експортерів зернових культур. Зерновиробництво посідає особливе місце серед інших галузей рослинництва. Воно є важливим джерелом для створення кормової бази, займає передові позиції у формуванні експортної політики. Велике значення при цьому надається степовій та лісостеповій зонам України, які традиційно вважаються регіонами високотоварного зернового господарства.

Як показує світовий досвід, конкурентні переваги аграрної сфери, повинні створюватися, насамперед, на рівні регіонів. Вони покликані значною мірою забезпечувати соціально-економічний розвиток своєї території й тим самим підвищувати конкурентоспроможність аграрного сектору країни загалом. Головним індикатором оцінки рівня конкурентоспроможності регіонів виступає конкурентоспроможність товаровиробників та продукції, яку вони виробляють. При цьому слід враховувати, що кожний регіон має свою специфіку [1]. Це обумовлено природно-кліматичними факторами, зональною спеціалізацією, рівнем фінансового, матеріально-технічного забезпечення тощо.

Тому, виникає необхідність аналізу та прогнозування конкурентоспроможності регіону та зерновиробників зокрема. Це дозволяє обґрунтувати заходи зміцнення ринкових позицій виробників зерна, підвищувати ефективність та оперативність управлінських рішень, а також суттєво посилювати стійкість аграрних підприємств до негативного впливу кризових умов господарювання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням стану та тенденцій розвитку зерновиробництва України займалися такі вітчизняні вчені як Присяжнюк М.В., Саблук П. Т., Шпичак О.М., Кваша С.М. [3] та інші. Питання конкурентоспроможності сільськогосподарських товаровиробників в цілому, й зернових зокрема, висвітлювалося в роботах вітчизняних вчених, таких як: Месель-Веселяк [5] В.Я., Дем'яненко М.Я., Голомша Н.С. [3] та інших.

Однак подальшого розвитку потребують підходи щодо забезпечення та підвищення конкурентоспроможності вітчизняних товаровиробників зерна на регіональному рівні.

Постановка завдання. Здійснити порівняльний аналіз конкурентоспроможності виробників зерна, у розрізі окремих регіонів. Оцінити внутрішньорегіональне розміщення зернового господарства в Дніпропетровській та Кіровоградській областях. Визначити основні підходи щодо забезпечення підвищення конкурентоспроможності підприємств зернового напрямку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Серед галузей рослинництва найважливішою є зернове господарство. Виробництво зернових культур традиційно займає лідируючі позиції в структурі виробництва продукції рослинництва і загалом усього сільськогосподарського виробництва України. Зернове господарство формує продовольчий фонд, постачає фуражне зерно тваринництву, створює резервні державні запаси зерна і дає продукцію на експорт. Україна належить до країн зі значними обсягами виробництва зерна. Виробництво зерна в нашій країні коливається від 24-56,7 млн. т [7]. При цьому, з порівняння урожайності сільськогосподарських культур в Україні та країнах ЄС і США випливає, що урожайність основних культур в Україні відстає від країн ЄС удвічі, від США – в 1,5 рази. Значне відставання спостерігається також щодо якості, трудо-, енерго- і капіталомісткості продукції. Фермери країн ЄС і США досягли високої продуктивності землі, насамперед, за рахунок впровадження інтенсивних технологій, сучасної техніки та внесення в ґрунт великих доз мінеральних добрив. Все це забезпечує високу якість та конкурентоспроможність продукції в цих країнах. Україні дуже складно конкурувати на світовому ринку у виробництві окремих видів продукції. Адже собівартість їх виробництва вітчизняними сільгоспвиробниками завжди вища, ніж в інших країнах. Причинами низької конкурентоспроможності продукції зерна в Україні, є загальнодержавна трансформаційна економічна криза, диспаритет цін, розпад сформованих економічних, виробничих і технологічних зв'язків між окремими ланками продуктивних підкомплексів, відсутність фінансів, низький рівень менеджменту на підприємствах, слабе державне регулювання тощо. Всі вищезгадані та інші проблеми стримують розвиток конкурентоспроможного потенціалу підприємств зернового підкомплексу.

За останні десять років зернові культури займають у структурі посівних площ до 60%. Основними виробниками зерна є Полтавська, Харківська, Кіровоградська, Дніпропетровська області. За даними Державного управління статистики України у 2011 році валовий збір зернових і зернобобових культур у даних регіонах становив відповідно 5055,0 тис. т, 3473,3 тис. т, 3464,9 тис. т, 3456,1 тис. т., що становить майже 30% від загального валового збору України. Значну частку валового збору України формують Миколаївська, Херсонська, Одеська та Сумська області [7].

Аналізуючи конкурентоспроможність окремого регіону, необхідно враховувати сукупність регіональних факторів забезпечення результативності

функціонування області як цілісної системи. Базовою основою результативного функціонування регіону як системи є регіональна політика, концепція розвитку та його цільова спрямованість. Не менш важливими факторами є особливості природно-кліматичних умов, зональна спеціалізація, рівень фінансового, матеріально-технічного та трудового забезпечення регіону.

Для визначення найбільш конкурентоспроможного регіону, з виробництва зерна, доцільно провести комплексну оцінку, в основі якої визначити групи показників (табл.1).

Комплексна оцінка конкурентоспроможності буде проводитися за такими етапами:

1). Аналіз показників виробничої діяльності. Цю групу формують показники: площа ріллі (тис. га), урожайність зернових (ц/га); середня ціна реалізації (грн/т), рівень рентабельності (%).

2). Аналіз показників маркетингової діяльності. Групу цих показників сформовано такими показниками, як: валовий збір (тис. т), обсяг реалізованої продукції (тис. т).

Таблиця 1.

Аналіз конкурентоспроможності основних виробників зерна за показниками діяльності у 2011 році

Область	Показники виробничої діяльності				Показники маркетингової діяльності		Показники забезпеченості
	Посівна площа, тис. га	Урожайність, ц/га	Середня ціна реалізації, грн./т	Рівень рентабельності, %	Валовий збір, тис. т	Обсяг реалізованої продукції, тис. т	Наявність зернозбиральних комбайнів, на 1000 га, шт.
Полтавська	991,5	51,6	1448,1	29,8	5055,0	2782,5	5
Харківська	976,0	37,0	1349,4	23,1	3473,3	1657,7	3
Кіровоградська	859,8	40,9	1322,1	36,4	3464,9	1984,1	5
Дніпропетровська	1179,3	30,8	1327,2	24,0	3456,1	1552,1	4
Миколаївська	958,1	28,4	1446,1	29,0	2628,2	1328,3	2
Херсонська	769,0	32,4	1325,4	25,7	2481,1	900,3	3
Одеська	1142,1	29,2	1320,3	19,7	3194,3	1624,1	3
Сумська	670,3	38,3	1367,7	14,2	2522,2	1113,7	3

3). Аналіз за основними показниками забезпеченості регіону (матеріально-технічне і фінансове забезпечення): забезпеченість сільськогосподарською технікою (наявність зернозбиральних комбайнів на 1000 га, шт.)

4). Аналіз природо-кліматичних умов.

За результатами аналізу показників діяльності перше місце посідає Полтавська область, яка характеризується найвищою реалізаційною ціною (1448,1 грн./т), урожайністю (51,6 ц/га), обсягом реалізованої продукції (2782,5 тис. т), валовим збором (5055,0 тис. т) та рівнем технічного забезпечення, при менших площах посіву. Друге місце належить Кіровоградській області за урожайністю (40,9 ц/га), рівнем рентабельності (36,4%), обсягом реалізованої продукції (1984,1 тис. т). Третє місце займає Дніпропетровська за урожайністю (30,8%), обсягом реалізованої продукції (1552,1 тис. грн.) та рівнем технічного забезпечення [7].

Конкурентним лідером по виробництву зернових в Україні за результатами 2011 року є Полтавська область. Територія області розташована у зоні Лісостепу. Зональними типами ґрунтів є сірі лісові ґрунти, а також типові чорноземи. Клімат області помірно континентальний і є сприятливим для вирощування озимої пшениці, кукурудзи на зерно та ячменю. У структурі посівних площ області зернові і зернобобові культури займають 56,0%.

В усіх категоріях господарств зібрано 936,9 тис. га зернових та зернобобових культур. Намолочено 3,6 млн. т зерна, що менше до минулого року на 1,4 млн. т. Середня урожайність зернових та зернобобових культур склала 38,9 ц/га. Кукурудзи на зерно намолочено 2,5 млн. т, або на 959,4 тис. т менше до минулого року, середня урожайність склала 47,2 ц/га. По площі посіву та валовому збору кукурудзи на зерно область займає перше місце в державі. Є лідером в Україні за посівною площею сої. Її зібрано на площі 188,8 тис. га. Середня урожайність склала 14,1 ц/га. Активно проводилась робота з оновлення технічного парку. В 2012 році сільгосптоваровиробники області придбали 1202 одиниці сільськогосподарської техніки на суму 571 млн. гривень (в 2011 році на суму 439 млн. гривень) [6].

Вагоме місце у вирощуванні зернових належить Кіровоградській області. Багатством краю є родючі чорноземні ґрунти. За ступенем природної родючості ґрунтів Кіровоградська область перебуває на 4 позиції в Україні.

Згідно якісної оцінки земель за 100-бальною шкалою ґрунти в середньому оцінюються у 67 балів, у тому числі по зернових культурах – 72, озимій пшениці – 68, кукурудзі на зерно – 67 [7].

Щорічно в середньому по області вирощується 3,5 млн. т зерна, 86,3% від загального обсягу виробляють сільськогосподарські підприємства, доля господарств населення у виробництві зернових є не значною, і становить відповідно 13,7%, якщо порівнювати, наприклад, із Дніпропетровською областю, то частка господарств населення є більшою і становить 33%.

Аналіз стану розвитку зерновиробництва агропромислового розвитку Дніпропетровської області свідчить, що у структурі посівних площ зернові та зернобобові культури займали в 2011 році 69,6% (1179,3 тис. га), що є більшим ніж у інших регіонах. Виробництво зернових на одну особу є найнижчим у порівнянні з Полтавською та Кіровоградською областями і становить 1038 кг. За даними Управління статистики України Дніпропетровська область має найбільшу кількість зернозбиральних комбайнів – 2291шт, тракторів – 10119шт, та сівалок – 5419шт. Однак за рахунок великих посівних площ забезпеченість у розрахунку на 1000 га є меншою [8].

Не менш важливим у розвитку регіону є фінансова підтримка з боку держави. Головною метою державної фінансової підтримки є стимулювання ефективності та підвищення конкурентоздатності сільськогосподарського виробництва, аграрного підприємництва та розвиток соціального стану села [4]. Державна підтримка сільського господарства в Україні охоплює бюджетне фінансування програм і заходів, які спрямовуються на розвиток галузі, пільговий режим оподаткування, часткову компенсацію процентних ставок за користування кредитами комерційних банків, компенсацію лізингових платежів, списання безнадійної заборгованості перед бюджетом та ін. Бюджетні кошти необхідні для підтримки процесу розширеного відтворення в сільському господарстві; для стримування інфляційних процесів і захисту інтересів споживачів сільськогосподарської продукції [2]. Основні засади бюджетного фінансування сільського господарства визначені в Законах України «Про державну підтримку сільського господарства України», «Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 року», а також у «Державній цільовій програмі розвитку українського села на період до 2015 року» та комплексній галузевій програмі «Розвиток зерновиробництва в Україні до 2015 року» [4]. Головна мета останньої програми – збільшення валового виробництва зерна і покращення його якості.

Головні цілі програми: досягти валового виробництва зерна у 2015 році до 50 млн. т, гарантувати забезпечення зростаючих потреб населення і переробних галузей України у зерні належної якості, наростити експорт українського зерна з метою підвищення доходів його виробників, забезпечення ефективної роботи інфраструктури ринку та збільшення валютних надходжень в економіку країни, використовувати продукцію зернової галузі за цінами, що забезпечують розширене виробництво та ін..

Оснаний приріст виробництва зерна буде досягнуто за рахунок освоєння інтенсивних технологій вирощування зернових культур та їх ресурсного забезпечення, чіткої системи внесення добрив під зернові культури сільськогосподарських підприємств.

Крім прямої бюджетної підтримки виробників сільськогосподарської продукції важливим фактором росту ефективності виробництва, в т.ч. в зерновій галузі, є розвиток ринку фінансових послуг через формування кредитної інфраструктури й удосконалення кредитних механізмів, розвиток системи страхування.

За даними таблиці 2 прогнозний обсяг фінансової підтримки на досягнення максимальних запланованих обсягів виробництва зерна швидко зростає, що є позитивним для розвитку зерновиробників та галузі зокрема.

Таблиця 2.

Прогнозні розміри фінансової підтримки виробництва зерна із державного бюджету

Обсяг фінансування, млрд. грн.	За роками
--------------------------------	-----------

		2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Всього по сільському господарству	28,0	3,5	3,5	3,5	3,5	3,5	3,5	3,5	3,5
в т.ч. на виробництво зерна	12,9	1,35	1,42	1,5	1,58	1,65	1,72	1,8	1,88

Наприклад, у Полтавській області 01.01.2013 року за інформацією Управління Національного банку України сільгоспдприємствам надано кредитів на суму 1038 млн. грн., що на 246,6 млн. грн. більше за аналогічний період 2011 року. Середньозважена відсоткова ставка по кредитам 18,1% [4].

З обласного бюджету за програмами підтримки агропромислового комплексу передбачено видатки на суму 4,9 млн. грн., з яких надійшло та використано 4,0 млн. грн.

Підсумовуючи вищезазначене, можна сказати, що за останні кілька років Україна посилала свої позиції на світовому зерновому ринку. Однак, залишається не вирішеною проблема підвищення конкурентоспроможності вітчизняних підприємств зернового підкомплексу.

Висновки з даного дослідження.

1. Конкурентоспроможність зернового господарства України повинна створюватися, насамперед, на рівні регіонів. Головним чинником оцінки рівня конкурентоспроможності регіонів виступає конкурентоспроможність товаровиробників та продукції, яку вони виробляють.

2. Для аналізу конкурентоспроможності окремого регіону, необхідно враховувати сукупність факторів. Базовою основою є регіональна політика, концепція розвитку та його цільова спрямованість. Не менш важливими факторами є особливості природно-кліматичних умов, якісна характеристика ґрунтів, зональна спеціалізація, рівень фінансового, матеріально-технічного та трудового забезпечення.

3. Для визначення найбільш конкурентоспроможного регіону, з виробництва зерна, доцільно провести комплексну оцінку, в основі якої визначити групи показників, а саме: аналіз показників виробничої діяльності (площа ріллі, урожайність зернових, валовий збір, рівень рентабельності); показників маркетингової діяльності (середня ціна реалізації, обсяг реалізованої продукції); аналіз за основними показниками забезпеченості регіону (матеріально-технічне і фінансове забезпечення).

4. Напрямок підвищення конкурентоспроможності господарств зернового підкомплексу має ґрунтуватися на застосуванні передових технологій, використанні високопродуктивних сортів зернових, пристосованих до місцевих умов, оптимізації розміщення виробництва зерна з урахуванням ґрунтово-кліматичних умов і матеріально-технічного забезпечення кожного господарства галузі, вдосконаленні відповідно до цього структури і сівозмін посівних площ.

Список літератури:

- Гудзинський О.Д. Регіональні засади забезпечення конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції / О.Д. Гудзинський, С.М. Судомир // Інноваційна економіка. – 2012. - №10. – 133 с.
- Касаткіна М.В. Оцінка конкурентоспроможності підприємств хімічної промисловості: методичні аспекти / М.В. Касаткіна // Маркетинг і менеджмент інновацій. – 2011. – № 3. – С. 159–165.
- Кваша С.М. Конкурентоспроможність вітчизняної сільськогосподарської продукції на світовому аграрному ринку / С. М. Кваша, Н. Є. Голомша // Економіка АПК. – 2006. – № 5. – С. 99-104.
- Комплексна галузева програма «Розвиток зерновиробництва в Україні до 2015 року». <http://www.minagro.kiev.ua/page/?6351>, с.28
- Месель-Веселяк В.Я. Підвищення конкурентоспроможності аграрного сектору економіки України / В.Я. Месель-Веселяк // Економіка АПК.- 2007.- №12. – с. 8-15.
- Програма «Зерно України – 2015». – К.: ДІА, 2011. – 48 с.
- Сайт Державної служби статистики України. – Режим доступу: <http://ukrstat.gov.ua>
- Стратегічні напрями розвитку сільського господарства України на період до 2020 року / за ред. Ю.О. Лупенка, В.Я. Месель-Веселяка. – К.: ННЦ «Інститут аграрної економіки», 2012. – 218 с.

Referentses.

- Hudzyns'kyj O.D (2012), "Regional foundations of tsompetitiveness of agrisultural produtsts", *Innovatsijna ekonomika*, vol. 10, pp 133-142.
- Kasatkina M.V. (2011), "Assessment of tsompetitiveness of the chemitsal industry: methodologitsal aspetsts", *Marketynh i menedzhment innovatsij*, vol. 3, pp 159–165.
- Kvasha S.M. and Holomsha Ye. (2006), "Tsompetitiveness of domestits agrisultural produtsts on the world agrisultural market", *Ekonomika APK*, vol. 5, pp 99-104.
- Kompleksna haluzeva prohrama (2007) "The development of grain produtstion in Ukraine in 2015", available at: <http://minagro.gov.ua/ru/node/4132> (Atstssessed 23 Otstober 2007).
- Mesel'-Veseliak V.Ya. (2007), "Improving the tsompetitiveness of the agrisultural setstor of Ukraine", *Ekonomika APK*, vol. 12, pp 8-15.
- Prohrama (2011), "Ukraine grain– 2015" available at: <http://zakon1.rada.gov.ua/lavs/show/1158-2007-%D0%BF> (Atstssessed 19 September 2007).
- The offitsial site Ukrainy State Administration (2011), "Nevs of the region", available at: <http://ukrstat.gov.ua> (Atstssessed 4 Yanuary 2011).
- Yu.O. Lupenka, V.Ya. Mesel'-Veseliaka (2012), Strategits diretstions of development of agrisulture in Ukraine for 2020, NNTs Instytut ahrarnoi ekonomiky, Kyiv, Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 16.09.2013 р.

ТОВ "ДКС Центр"